

HARTO HAKOVIRTA, **Suomettuminen. Kauko-**
kontrollia vai rauhanomaista rinnakkaiselo?
Gummerus, Jyväskylä 1975, 228 ss.

Suomettuminen on eräs niistä ilmiöistä, jotka eivät useimmille ihmisille ole järjen, vaan uskon asioita. Harto Hakovirta on tässä mie-

lessä astunut aralle, mutta mielenkiintoiselle alueelle ja laatinut 'todistelevan tutkimuksen' suomettumisesta. Kirja jakaantuu itse asiassa seitsemään pääosaan, joissa piirretään suomettajien muotokuva, eritellään Suomen kansainvälistä asemaa ja ulkopoliittista toimintaa sekä verrataan niitä Euroopan muihin puolueettomiin maihin, tarkastellaan suomettumista kuvapolitiikan kannalta, esitellään Buchananin et al. laatimia Länsi-Euroopan tulevaisuuden malleja, kytketään 'Suomen malli' rauhanomaiseen rinnakkaiseloon sekä kysytään lopuksi, onko Suomen ulkoasiain johdossa taiteen tuntijoita.

Hakovirran teos on itse asiassa sovellutus hänen lukuisista Suomen ulkopoliittikkaa koskevista tutkimuksistaan, joiden keskeiset teemat on tässä yhteydessä esitetty suomenkielisessä asussa. Suomettuminen on puolestaan se johtojatous, jolla nämä aikaisemmat tutkimusraportit on kytketty toisiinsa. Ehkä juuri tästä syystä kirjan rakenne jättää lukijalle jossain määrin hajanaisen vaikutelman: tematiikka rönsyilee siksi moneen suuntaan, että paikoitellen tämän todistelevan tutkimuksen keskeisten ajatusten seuraaminen on vaikeahkoa. Tutkijalle ja Hakovirran aikaisempien töiden tuntijoille tämä vaikeus ei ole toki millään tavoin ylitsepääsemätön, mutta muille asianharrastajille — joille Hakovirta sanansa esipuheen sisältämän ilmoituksen mukaan osoittaa — se saattaa muodostua ongelmalliseksi. Mainituissa tutkimuksissa omaksutut lähestymistavat heijastuvat sangen suoraan kirjan eräisiin lukuihin ja kun nämä lähestymistavat ovat olleet eri tutkimuksissa erityyppisiä, niin tästä seuraa välttämättä myös teoksen rakenteellinen hajanaisuus. Pamfletin kirjoittaminen on vaikeaa ja tutkistelevan pamfletin erityisesti, varsinkin, jos tutkimus käsitetään testaavaksi ja selittäväksi toiminnaksi. Toisaalta mikään ei tietysti estä kirjoittamasta tutkimusta ymmärrettävään ja luettavaan muotoon. Kaiken kaikkiaan Hakovirran kirja on käsitteäkseni lähempänä tutkimusta kuin pamflettiä.

Kirjan rakenteen ongelmallisuus tulee näkyviin, kun verrataan toisiinsa lukuja 'Johtolangat ja todisteet: onko Suomi suomettunut' ja 'Rauhanomainen rinnakkaiselo ja Suomen

malli'. Edellisessä testataan suomettajien väitteiden todenperäisyyttä, kun taas jälkimmäisessä todetaan, että Suomen ulkopoliittikkaa ei ole syytä arvioida näillä pitkälle kylmän sodan asetelmiin ja tietyille Länsi-Euroopan tulevaisuudenkuville rakentuvilla perusteilla, vaan tarvitaan kokonaan uusi ulottuvuus suomettumislilmöiden ja -väitteiden ymmärtämislle ja torjumislle eli toisl n sanoen rauhanomaisen rinnakkaiselon mallin huomiolmlnen.

Tässä suhteessa olen Hakovirran kanssa aivan samaa mieltä — arkkisuomettajien kuva Euroopasta ja Suomesta on siksi stereotyyppinen, että sitä lienee lähes mahdoton muuttaa rationaalislilla perusteluilla — mutta tämä ei tietenkään poista kirjan rakenteen epämääräisyyksiä koskevia kommenttejlani. Ne eivät kuitenkaan toisaalta saa hämärtää niitä monia myönteislä puolial, joita Hakovirran teoksen substansslilla on. Hän on koonnut laajan suomettumiskeskustelua koskevan materiaalin, tarkastellut keskustelun juuria, sen kytkeytymistä Euroopan menneisyyteen ja tulevaisuuden vaihtoehtoihin. Varsin mielenkiintoisena ja informatiivisena pidän myös Hakovirran analyysilä Suomen toiminnasta rauhanomaisen rinnakkaiselon järjestelmässä sekä hänen tarkasteluun niistä toimintalinoista, joita Suomen ulkopoliittinen johto on tässä suhteessa omaksunut ja tulisi omaksua. Kirjan alkuosa on, kuten edellä totesin, aikaisempien tutkimusten soveltamista suomettumisteemaan ja sinänsä mielenkiintoista ja valaisevaa luettavaa, mutta vasta kirjan loppuosassa ja itse asiassa aivan viimeisliltä sivuilta löytyy sen varsinainen anti, ainakin minulle henkilökohtaisesti.

Tässä yhteydessä on syytä lainata lyhyesti Hakovirran mielestänl erittäin hyvin asian ytimeen osuva diagnoosi suomettumiskeskustelun taustasta:

Sanoisin, että vanha työase (suomettumislpropaganda), jo miltei kelvottomaksi todettu, on otettu osittain uuteen käyttöön miltei uudentalaisissa olosuhteissa ja aivan uudella menestyksellä. Tämä 'renessanssi' tapahtui samaan aikaan, kun Brandtin idänpoliittikka alkoi tuottaa ensimmäislä hedelmiään, kun idän ja lännen suhteissa alkoi näkyä merkkejlä todellisesta jännityksen lievenemisestä ja lähentymisestä, kun Suomen ulkopoliittikkassa oli alkamossa uusi vaihe, jota on nimetty aktiivisen ja rauhantahtoisen puolueettomuuspolitiikan kaudeksi. (s. 23).

Tämä diagnoosi osoittaa selvästi sen, mistä suomettumiskeskustelussa on kysymys; haluttomuudesta hyväksyä jännityksen lieveneminen sekä rauhanomaisen rinnakkaiselon merkitykset lisääntyminen Euroopassa. Mahdollista on, etteivät useimmat suomettajat pidä tätä kehityssuuntaa vielä täysin mahdottomana hyväksyä. Sen sijaan siihen kytkeytyy epäilemättä useimpien mielissä epämääräinen pelkotila siitä, että jännityksen lieveneminen heikentää kapitalismin puolustusvalmiutta ja johtaa siten sosialistisen ajattelutavan ja mahdollisesti yhteiskuntajärjestelmän leviämiseen Länsi-Euroopassa. Kylmän sodan argumenteilla on paljon helpompi lyödä sosialisteja kuin detenten tarjoamilla aseilla. Tästä perspektiivistä katsottuna suomettumiskeskustelu liittyy sängen selkeästi myös eri yhteiskuntajärjestelmien vastakohtaisuuteen.

Toisaalta ne merkittävät poliittiset muutokset, jotka viimeisen vuoden aikana ovat tapahtuneet esim. Välimeren alueella eivät kytkeydy juuri millään tavalla jännityksen lievenemiseen Euroopassa. Pikemminkin esim. Kreikan ja Portugalin tapahtumat ovat seurausta sisäisten tekijöiden ja Yhdysvaltojen politiikan vararikkoisuuden yhteisvaikutuksesta. Portugalin vallansiirto oli yksinomaan vastareaktio Salazarin ja Caetanon diktatuurin vastaan, jos kohta detente on saattanut vaikuttaa siihen, ettei ulkoisia interventioita ole tapahtunut ainakaan tähän mennessä. Aivan samoin kuin Portugalin diktaturia tuki Yhdysvallat, ulkoministeri Kissingerin toimesta, myös Kreikan everstijuntta loppuun saakka. Tästä puolestaan seurasi Kreikan poryarillisissakin piireissä, jotka pideytyissä parlamenttivaaleissa saavuttivat selvän enemmistön, voimakas amerikkalaisvastainen reaktio. Eräiden suomettajien mielestä Kreikka ja Portugali ovat epäilemättä suometumassa, mutta tosiasiaa tätä prosessia on vaikea laskea Neuvostoliiton kaukokontrollin tai detenten tiliin, vaan syyt löytyvät pikemminkin NATO:n omasta piiristä. Neuvostoliitto päinvastoin on ottanut niin Kreikan kuin Portugalinkin tapahtumiin erittäin varovaisen asenteen. Sitä paitsi Ranskan tapauksesta löytyy esimerkkejä siitä, kuinka Neuvostoliitto on pikemminkin pyrkinyt hidastamaan tämänsuuntaista muutosta asettamalla vaalien yhteydessä

sängen selvästi tukemaan porvarillisia ehdokkaita (gaullisteja tai Giscard d'Estaignia) sosialistien ja kommunistien yhteisrintamaa vastaan ollakseen häiritsemättä suhteita normalisoitumista Länsi-Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin. Tässä valossa suomettajien maailmankuvassa näyttää olevan jotakin vialla ja epäilen, ettei edes Hakovirran mainitsema tosiasioiden paine saa heitä muuttamaan maailmankuvaansa.

Suomen osalta Hakovirran johtopäätös lähinnä presidentti Kekkonen puheiden analyysin pohjalta on se, että Suomen ulkopoliittiset päätöksentekijät ovat käyttäneet vanhaa impressionistisen maalaustaitteen edustajien taktiikkaa kääntämällä haukkumasanan myönteiseksi ilmaukseksi kytkemällä suometumisen keskusteluun rauhanomaisesta rinnakkaiselosta. Hakovirran oma johtopäätös on samansuuntainen: suomettajien kanssa ei tule antaa keskusteluun heidän omilla ehdoillaan, vaan heidän teoriansa on pyrittävä murentamaan tarjoamalla tilalle kilpaileva kuva Suomen ulkopoliitikasta rauhanomaisen rinnakkaiselon elementtinä. Tämä johtopäätös on mielekäs ja järkevä. Ongelmana vain lienee se, että tätä kilpailevaa kuvaa ei haluta monilla tahoilla hyväksyä edes Suomessa. Tämä näkyy paitsi lehtien palstoilla — Helsingin Sanomien arvio Hakovirran kirjasta on tästä eräs esimerkki — myös ulkoasiainhallinnon piirissä.

Vaikutelmani on se, että ainakin eräät tahot Ulkoasiainministeriössä katsovat, että suometumisväitteitä täytyy pyrkiä eliminoimaan tekemällä tiettyjä myönnytyksiä lännelle tai pistämällä jossakin asiassa Neuvostoliitolle kamppoihin, jotta lännelle voitaisiin näyttää, ettei Suomi suinkaan ole Moskovan kaukokontrollin alainen. Lienee tarpeetonta sanoa, että tällainen itseisarvoinen demonstraatiomentaliteetti on kaukana järkevän ulkopoliittikan harjoittamisesta. Pikemminkin maan etua ajattelevan ulkoasiainhallinnon virkamiehen on syytä olla antautumatta mihinkään hysteriaan suomettumiskirjoittelujen vuoksi, vaan tehdä työtä rauhanomaisen rinnakkaiselon puolesta ja Suomesta sen erästä esimerkkiä, jolloin 'suomettajat joutuvat peräytymään', Hakovirtaa lainatakseni.

Raimo Väyrynen